

דיני קבלן

הגדרת פועל וקבלן

1. רמ"א חושן משפט סימן שלג סעיף ה

שכר עצמו לזמן, יש לו דין פועל; אבל אם שכר עצמו ללמוד ספר או חצי ספר, יש לו דין קבלן.

2. שו"ת מהריא"ז ענדיל, טו, עמ' יד, טור א

ואע"ג שקבעו זמן להמשך הקבולת ההוא שנה או יותר אין זה אלא תנאי בעלמא ואין זה מעיקר ועצם השכירות, אלא כמי שהתנה שיעשה המלאכה במקום פלוני או על צורה פלונית וכיוצא בו, דתנאי כי האי מילתא אחריתא היא, ואין עצם הקבלנות משתנה בזה.

סעדים לקבלן על הפרה לפני כריתת חוזה

3. שולחן ערוך חושן משפט סימן שלג סעיף א

השוכר את הפועלים והטעו את בעל הבית, או בעל הבית הטעה אותם, אין להם זה על זה אלא תרעומת.

4. שולחן ערוך חושן משפט סימן שלג סעיף ב

בד"א שאין להם עליו אלא תרעומת בשלא הלכו, דוקא בשלא היו יכולים להשכיר עצמם אמש כששכרם בעל הבית זה; אבל אם היו נשכרים אמש, ועכשיו אינם נשכרים כלל, הרי זה כדבר האבוד להם, ונותן להם שכרם כפועל בטל; ואם נשכרים בפחות, משלם הפחת. ואם הלכו, אף על פי שלא היו מוצאים להשכיר עצמם אמש, נותן להם שכרם כפועל בטל; והוא שעכשיו אינם נשכרים כלל. אבל אם מוצאים מי שישכירם בשכירותו, אין להם אלא תרעומת... ואם אינם מוצאים להיות נשכרים אלא בפחות, משלם להם הפחת.

5. פתחי חושן חלק ד (שכירות) - הערות פרק י הערה ט

וכתב במנחת פתים (סימן שלג סעיף א) שאע"פ שבלא התחילו במלאכה דין קבלן ופועל שווים לענין חזרה, מ"מ לענין שיתחייב לשלם מפני שאין מוצאים עתה להשתכר לא שייך לחייבו בקבלן, שהרי קבלן אינו קשור לזמן מסוים, והיה יכול לקבל עוד קבלנות, עיין שם... נראה מדברי המנח"פ דלעיל שא"צ לשלם לו כלום, אלא שלכאורה נראה דלאו הלכתא בלא טעמא הוא, שהרי עיקר טעמו הוא שמכיון שאינו קשור בזמן היה לו לקבל אמש עבודה אחרת, וא"כ התינח כשהיה יכול לקבל, כגון מלאכה קלה שיכול לעשות עבור כמה בע"ב בזמן שנוח לו, אבל במלאכה גדולה כגון ארון אצל נגר, ס"ת אצל סופר, שאינו יכול לעשות ב' מלאכות כאלה בבת אחת, מהיכי תיתי נאמר שיפטר בעה"ב בלא כלום, ונראה שבאופן זה אין חילוק בין פועל לקבלן וחייב...

וכבר כתבתי בכמה מקומות שיש לחלק בין קבלן ואומן העושה המלאכה בעצמו לבין קבלן השוכר או מוסר לפועלים אחרים, ולפי"ז יש לחלק גם בזה.

סעדים לקבלן לאחר כריתת חוזה

6. שולחן ערוך חושן משפט סימן שלג סעיף א

השוכר את הפועלים והטעו את בעל הבית, או בעל הבית הטעה אותם, אין להם זה על זה אלא תרעומת. בד"א, בשלא הלכו. אבל הלכו החמרים ולא מצאו תבואה; פועלים ומצאו שדה כשהיא לחה; או ששכרם להשקות השדה ומצאוהו שנתמלא מים, אם ביקר בעל הבית מלאכתו מבערב ומצאה שצריכה פועלים, אין לפועלים כלום, ומה בידו לעשות; ואם לא ביקר, נותן להם שכרן כפועל בטל, שאינו דומה הבא טעון לבא ריקן, ועושה מלאכה לבטל.

7. רמ"א חושן משפט סימן שלג סעיף ד

הגה: ובע"ה החוזר בו דינו כקבלן, שידו על התחתונה (טור).

8. נתיבות המשפט ביאורים סימן שלג ס"ק ז ומנחת פתים חולק

ולכאורה תימה דאמאי לא קאמר שאם אין לפועל פעולה אחרת לעשות דצריך לשלם לו כל דמי מלאכתו רק לנכות כפועל בטל כמו בפועל בסעיף ב', ואפילו אם נאמר דמיירי כאן שמצוי עוד לקבל שאר מלאכות מבעלי בתים אחרים, דבכי האי גוונא בפועל דהיינו שאפשר להשכיר עצמו לאחר פטור, וקא משמע לן כאן בקבלן דידו על התחתונה, מ"מ קשה, דנראה דלא דמי לפועל, דבשלמא בפועל שנשכר ליום ועבד חצי יום, כשאפשר להפועל להשכיר עצמו לאחר חצי יום הב' אין להפועל שום היזק, דאילו היה עובד לזה לא היה אפשר לעבוד לאחר, אבל בקבלן שאין קצבה לגמור מלאכתו, אם כן מה בכך שיכול לקבל עוד מלאכה בקבלנות אצל אחר, מכל מקום יכול לומר אף שהיתה מלאכתך אצלי הייתי יכול לקבל מלאכה זו אצל האחר ולעשותה אחר כך בעת שאהיה פנוי ממלאכתך, ואם הוא נותן לו משלו או שלקח הבעל הבית בעצמו אצל אחד מלאכה כיוצא בו ונותן להפועל אינו צריך ליתן לו רק שכירות.

סעדים לקבלן לאחר מעשה קניין נוסף**9. רמ"א חושן משפט סימן שלג סעיף א**

הגה: ויש אומרים דאם משך בע"ה כלי אומנות שעושה בהם מלאכה, אין הבעל הבית יכול לחזור בו, ולא הפועל אם הוא קבלן (טור בשם ר"ת); אבל אם הוא שכיר יום, יכול לחזור כמו שנתבאר (תוס' והרא"ש ריש פרק הזהב). מיהו יכול לעכב כלי אומנתו ולשכור אחרים (מרדכי פרק האומנין ונ"י בשם תלמידי רשב"א והמגיד פרק ט').

10. פתחי תשובה חושן משפט סימן שלג ס"ק ב

עיין בתשובת נודע ביהודה [מהדור"ק חו"מ] סי' ל' אות ח' שכתב על נידון דידיה וז"ל, אך כיון שנכתב בשטר התקשרות וכל הנ"ל קיבלו הצדדים עליהם בקנין אגב סודר כו', והודאת בע"ד כמאה עדים דמי והוי כאן קנין סודר ושוב אין הקבלן יכול לחזור בו... ובין שטר בעדים ובין שטר כתב יד הבע"ד וחתימתו אין שום חילוק רק לענין פרעתי ולענין לטרוף ממשעבדי, אבל לכל יתר הדברים אלימא מילתא דשטרי בחתימת ידו כמו שטר בעדים, עכ"ל.

סעדים למזמין לאחר התחלת עבודה**11. שולחן ערוך חושן משפט סימן שלג סעיף ד**

כיצד דין הפועל שחזר בו אחר שהתחיל, שמין לו מה שעשה, ונוטל. ואם קבלן הוא, שמין לו את שעתיד לעשות (ע"ל סי' קע"ו סכ"ג), בין שהוזלה בעת ששכרו בין שלא הוזלה, בין שהוזלה המלאכה אחר כך בין שלא הוזלה, שמין לו מה שעתיד לעשות. כיצד, קבל ממנו קמה לקצור בשתי סלעים (או שקבל על עצמו לעשות כך וכך חבית של יין) (ת"ה סימן שכ"ט), קצר חציה והניח חציה; בגד לארוג בשתי סלעים, ארג חציו והניח חציו; שמין לו מה שעתיד לעשות, אם היה שוה ו' דינרים נותן לו שקל או יגמרו את מלאכתן; ואם היה הנשאר יפה שני דינרים, אינו נותן אלא סלע, שהרי לא עשו אלא חצי מלאכה.

12. סמ"ע סימן שלג ס"ק טז

ומיהו אם נתיקרה הרבה שצריך ליתן עליה יותר ממה שפסק עמו, אינו צריך לשלם לו מכיסו כלום.

סעדים למזמין לאחר מעשה קניין נוסף**13. ש"ך חושן משפט סימן שלג ס"ק ד**

הכא לא מהני אפי' אם ירצה להיות ידו על התחנתונה דהתם לא חשיב קנין אבל הכא כיון שמשך הכלי או הקנה בק"ס לא מהני שום ממון וצריך לעשות המלאכה אם ירצה הבע"ה...

14. שו"ת מהריא"ז ענדיל טו, טור א

ואפילו במקום שהיה קנין לדעת רבנו תם וסייעתו כגון שמשך כלי המלאכה שמשעתעביד קבלן ואינו חוזר כלל. היינו לומר שנסתעבדו כל נכסיו ואפילו לא התחיל במלאכה ולית ליה גבי בעל הבית מידי... ואילו הוי דיניה דידו על התחנתונה בלחוד. לא ה' נפסד כלום. דהיכא דידו על התחנתונה אין צריך לשלם מביתו כמבואר ברא"ש וטור ושאר פוסקים. להכי מהני קנין לדעת רבנו תם דיכול בעל הבית לכופף אותו למלאכתו רוצה לומר שירודין לנכסיו להשלים לבעל הבית כל מה שיוסיף לאחרים אפילו אינו דבר האבד אבל לא עלה על הדעת לומר שכופין אותו בגופו ע"י נדוי ושוטים. דלא גרע מנוטל ממון חברו שלא כדין דאמרינן אם ממון נתחייב לך נדוי מי נתחייב לך...

שוכר עליהם או מטען**15. ש"ך חושן משפט סימן שלג ס"ק כט – לפני התחלת עבודה**

שוכר עליהן או מטען. אפי' אם עדיין לא התחילו במלאכה כיון שהוא דבר האבוד שוכר עליהן או מטען כ"כ הטור והרא"ש ושאר פוסקים בקבלן אפי' אינו דבר האבוד יכול להטעותו אף על פי שלא התחיל עדיין במלאכה וכמ"ש בס"ק שאח"ז.

16. קצות החושן סימן שלג ס"ק יא – אחר התחלת עבודה או דבר האבד

תמהני בזה דודאי כל שלא התחיל במלאכה ואינו דבר האבוד בין פועל בין קבלן יכול לחזור ואינו שוכר עליו ואינו מטעהו כיון שבדין יכול לחזור ואין לבעל הבית אלא תרעומת, ואף על גב שבעל הבית [לא] היה יכול למצוא פועלים אינו היזק כיון דאינו דבר האבוד. וברא"ש שם מיירי בהתחיל הקבלן במלאכה...

17. נתיבות המשפט ביאורים סימן שלג ס"ק י – אחד מעשה קניין נוסף

או מטען. עיין ש"ך ס"ק כ"ט שכתב בשם הרא"ש [בתשובה כלל ק"ד סי' ב' כמובא שם סק"ל] דבקבלן אפילו אינו דבר האבד מטען. ולכאורה הוא תמוה, דלכאורה לא תני מטען רק בדבר האבד, ואפילו התחיל במלאכה אינו נראה שיהיה יכול להטעותו, כיון דיכולין לחזור רק שידם על התחנתונה, יכולים לומר אילו לא [הטעיתו] [הטעיתו] (ו)לא היינו עושין מלאכתך, כיון דלא תני במשנה מטען בזה, מה"ת לחדש מדעתינו דין שלא נזכר במשנה.

לכן נראה דהרא"ש ס"ל כהריטב"א הובא בשיטה [ב"מ ע"ו ע"ב ד"ה בד"א], דהא דבארג חציה יכולין לחזור רק ידן על התחנתונה, הוא דוקא בשלא משך רק חצי צמר מה שארג וחוזר ממה שלא משך עדיין, אבל אם משך כל הצמר שוב אינם יכולים לחזור בהן לא הבעה"ב ולא האומן דמשיכה קונה בפועלים ע"ש, ובעובדא דהרא"ש מיירי כשמשך, שפיר כתב הרא"ש דיכול להטעותו, כיון שאינם יכולים לחזור בהן דמי לדבר האבד.

סילוק קבלן**18. שולחן ערוך ורמ"א חושן משפט סימן שו סעיף ח**

הנוטע אילנות לבני המדינה, שהפסיד, (ויש אומרים שהוא הדין ליחיד) (טור), וכן טבח של בני העיר שנבל הבהמות, והמקיז דם שחבל, והסופר שטעה בשטרות, ומלמד תינוקות שפשע בתנוקות ולא למד (אפילו רק יום או יומים) (מרדכי שם), או למד בטעות, וכל כיוצא באלו, והאומנים שאי אפשר שיחזרו ההפסד שהפסידו, מסלקין אותם בלא התראה, שהם כמותרים ועומדים, עד שישתדלו במלאכתם, הואיל והעמידו אותם הצבור עליהם.

הגה: ויש אומרים דאף על פי שאין צריכין התראה, מכל מקום בעינן חזקה, דעד שיהיו מוחזקין או שיתרו בהן לא מסלקינן להו.

19. הראי"ה קוק, שו"ת אורח משפט, כ

דבלא התראה אי אפשר לסלקו ביחיד (=כאשר עובד אצל יחיד ואינו עובד ציבור) בתוך הזמן.

20. פתחי חושן שכירות, ט

פועל המתרשל במלאכתו וגורם הפסד לבעל הבית, יכול לסלקו לאחר שהתרה בו ולא הועיל.

21. רמ"א חושן משפט הלכות חובל בחבירו סימן תכא סעיף ו

הגה: וכן מי שיש לו משרת, וחושש שיגנוב לו, יוכל להוציאו קודם זמן השכירות; ואם מסרב, יוכל להכותו עד שיצא (מרדכי פרק המניח).

22. כסף הקדשים חו"מ שעה, א

פועל שעשה ועבר על תנאי הגבלת הזמן... יש לומר שהוה ליה כיורד שלא ברשות ומגיע לו רק הוצאה שיעור שבח. ואם אי אפשר לומר דהוה ליה שלא ברשות... מגרעין ממה שקצב ומשלם כשווי פעולתו ע"פ בקיאים.

תוספות וליקויים

א. תוספות – מעיקר הדין אסור לעשות "עושר ולא במשפט" ולכן יש לשלם על כל תוספת, גם אם לא סוכמה מראש. ולכן, אם קבלן בניין ביצע עבודה מיוזמתו במקום שאינו מיועד לכך והמזמין מעוניין בעבודה, אזי הקבלן יקבל החזר הוצאות או את שווי העבודה (השבח) – הנמוך מבין שניהם. אם העבודה בוצעה במקום המיועד לכך, וכן אם היא בוצעה על פי בקשת המזמין ללא סיכום מראש על התמורה – הקבלן זכאי לתשלום המקובל.

ב. במקרה שהמזמין לא מעוניין בתוספת ולא ניתן לפרק את התוספות ישנה מחלוקת האם המזמין חייב לשלם.

ג. במקרה שהמזמין לא ביקש את העבודה ומוכח שהוא אינו מעוניין בה (כגון, שהוא הבהיר לקבלן הבניין מראש שאין לו כסף לתוספות), לדעת החזון איש הוא פטור מתשלום.

ד. כדי למנוע מחלוקות עובדתיות והלכתיות וכן למנוע ניצול לרעה מצד אחד הצדדים, נוסף בחוזה תנאי מפורש שעל כל תוספת שתיעשה שלא בהסכמה לא תהיה חובת תשלום.

ה. ליקויים – על פי שורת הדין, כאשר קבלן בניין ביצע עבודה באופן שונה ולקוי ממה שסוכם הוא זכאי להחזר ההוצאות שלו או לתשלום על השבח – הנמוך מבין שניהם. כל זאת, כאשר מדובר על ליקוי שלא ניתן לתקן, או שלא סביר לתקן (כגון, קיר עקום).

ו. כאשר מדובר על ליקוי שמקובל לתקן דינו של הקבלן כמי שלא סיים את עבודתו וחלה עליו חובת תיקון. אם הוא יסרב לתקן או במקרה שלמזמין יש זכות לסלק אותו מהעבודה (ע"פ המפורט בפרק 07 למדריך זה), אזי הוא יחויב בעלות התיקון.

ז. במקרה שמדובר על תוספת לא רצויה שלא ניתן לסלקה, חייב המזמין לשלם עליה. אלא שכאמור הומלץ לקבוע בחוזה שלא תהיה חובת תשלום על תוספת שלא הוסכמה.

ח. שינויים – דין שינוי המטייב את הבניה כדין תוספת. במקרה שמדובר על שינוי שמרע את הבניה ביחס למתוכנן דינו כליקוי.